THE ROLE OF *STEAUA* MAGAZINE IN PROLTETCULT

SZABÓ Zsolt
”Petru Maior” University of Târgu-Mureș

Abstract: About proletarian literature were written many books, there flowed rivers of ink and then used hundreds of toners to give the reader a clearer picture of what it meant literature and culture in general, after the Second World War. The Steaua Magazine from Cluj played a key role in the release under the cupola of proletcultism literature because, in a time when there were widespread mystification ideas such as reading and brochures promoting Leninist principles, Steaua had the merit to sense the dangers which threatened the normal movement literature, suffocated by official propaganda and struggle to overcome the nightmare.

Keywords: proletcultism, propaganda, literature, principles, movement.

Despre literatura din perioada proletcultistă s-au scris numeroase cărți, au curs râuri de cerneală și mai apoi s-au folosit sute de tonere pentru a oferi cititorului o imagine cât mai clară despre ce însemna literatura și cultura în general, după al doilea Război Mondial. O delimitare a perioadelor literaturii în comunism am găsit în cartea lui Eugen Negrici, *Literatura română în comunism* iar această delimitare este următoarea: perioada proletcultismului (1948-1964), perioada liberalizării și a deschiderii (1964-1971) și o periodă de degradare, când Ceaușescu încearca să imprime o notă naționalistă comunismului. Eliberarea literaturii din perioada proletcultistă era de fapt o dorință a oamenilor de cultură ai vremii respective pentru că granițele în ale scrisului erau clar delimitate de la centru iar cei ce nesocoteau indicațiile își asumau consecințele. Prima perioadă la care fac referire a fost o perioadă a holocaustului cultural, când tonul în cultură se dădea de ideologia marxistă, in varianta ei rusească. Pentru o imagine mai clară a proletcultismului, adică a cultului proletar implementat de sovietici, am extras definiția din Dicționarul explicativ al limbii române:

PROLETCULTÍSM s. n. Curent cultural (apărut în Uniunea Sovietică după Revoluția din Octombrie) ale cărui principii estetice se reduceau la ideea formării unei culturi „pur proletare” și care respingea întreaga moștenire culturală a trecutului. – După rus. proletkul’tovșcina. [1]

Instalarea regimului comunist în 1944 nu a însemnat transormarea imediată a întregii societăți românești. Înstăpânirea societății s-a realizat gradat pentru că, mai ales la început, puterea politică avea alte priorități cum ar fi înlăturarea adversarilor politici și consolidarea puterii. În aceste condiții, pentru o scurtă perioadă de timp nu putem vorbi despre o ingerință în domeniul literaturii dar aceasta nu întârzie să apară. Imixtiunea în breasla scriitoricească nu s-a făcut neapărat de către cei aflați la Putere. Perturbările politice din spațiul literar au fost inițiate chiar de către deținătorii de condeie dornici de a reașeza pe scara axiologică valorile deja consacrate în literatură și în cultură, la modul general. Această reașezare a scării axiologice era specifică domeniului artelor, la fiecare schimbare politică majoră, trebuia să existe și una de ordin cultural. Criteriile conform cărora se stabilea locul valoric a fiecăruia în cultură erau de cele mai multe ori de ordin politic și etico-moral. Denunțurile, demascările și chemările în fața unor ,,instanțe morale” erau principalele moduri sistematice utilizate de obicei de către scriitori obscuri, nesemnificativi în domeniul literaturii și care își doreau formarea unui prestigiu prin aceste operații pentru eliberarea complexului insignifianței.

[1] , Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, Editura Academiei Române, 2009

BDD-A22043 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:34 UTC)

În anul 1944, apare o revistă cu denumirea ridicolă, *Dreptatea,* la inițiativa unui oficios al opoziției Partidului Țărănesc, numit Oscar Lemnaru. Este dovada clară a faptului că incursiunile în viața literară nu sunt cauzate, la început, de instalarea proaspetei Puteri. Odată cu desființarea instituției monarhice în decembrie 1947, când principalii adversari politici fuseseră înlăturați, regimul comunist începe să pună stăpânire și pe domeniul creațiilor literare. Viața politică românească începe să graviteze doar în jurul unui singur partid dornic să strămute întreaga societate românească din temeiurile sale democratice. Urmează o serie de reformări: a economiei, a învățământului și chiar a ortografiei. Este de la sine înțeles faptul că nici literatura nu putea fi exclusă din această taxologie reformatoare. *Literatura pentru mase* era în accepția ideologilor vremii o literatură pe înțelesul tuturor ceea ce însemna respectarea exigențelor dogmatismului politic și sancționarea pentru orice abatere de la așa numita „linie a partidului". Era clar că din astfel de directive nu avea cum să rezulte o literatură de calitate, când esteticul devenea o noțiune ilegală iar literatura avea un singur rol și anume de propagandare a Puterii.

Poezia începe să iasă din matca ei, urmând o promovare a epicului în care temele principale erau satul, colectivizarea, șantierele, uzinele, adică un ansamblu de idei menite să răstoarne structurile sociale ale vremii. După proclamarea republicii populare, în existența tuturor revistelor îndrumate de „ Partidul clasei muncitoare", apare o schimbare bruscă în acest peisaj al jurnalismului literar: revista *Viața românească* reapărută în 1947, își modifică formatul în 1948 și devine revistă lunară centrală a Uniunii Scriitorilor, la Cluj ia ființă *Almanahul literar* în 1949 , devenit *Steaua* din 1954, *Convorbiri literare* la Iași, în 1970 iar în 1971 *Vatra* din Târgu Mureș. Revistele românești acordă spațiu scriitorilor aparținând naționalităților conlocuitoare care scriu direct în limba română sau sunt traduși de colegii lor, după cum în revistele de limbă maghiară, germană și sârbă din România se dau în traducere opere ale scriitorilor români. Din 1946 apare la Cluj revista *Utunk* , din 1959 în redacția poetului cu care a colaborat și Aurel Gurghianu, Létay Lajos.

Revista clujeană *Steaua* a a vut un rol esențial în eliberarea literaturii de sub cupola proletcultismului pentru că, într-o perioadă în care erau răspândite idei cum ar fi mistificarea lecturii și promovarea broșurilor leniniste, *steliștii* au avut meritul de a sesiza pericolele care amenințau evoluția normală a literaturii sufocate de propaganda oficială și de a lupta pentru ieșirea din coșmar[2]. *Steaua* a avut prin toată activitatea sa un rol esențial în apărarea poeziei românești, în resurecția lirismului, într-un moment în care acesta suferea grave involuții dirijate sistematic. Student pe atunci la Iași, Marin Sorescu, în cartea sa *Ușor cu pianul pe scări,* ne mărturisește respectul său față de clujenii de la *Steaua* și mai aflăm din aceeași carte faptul că era atent la lupta și succesele clujenilor din acea perioadă de restriște literară: „*prima ploaie binefăcătoare pentru lirismul românesc a venit atunci de la Cluj"*[3].

Aurel Gurghianu, la rândul său, ne dezvăluie respectul pentru Octavian Goga, scriitorul în a căror creații se regăsește. Îl numește cântăreț și consideră că s-a născut parcă dintr-o necesitate istorică, înțeles și adoptat de mulțimi ca și spiritele cele mai alese ale neamului său[4]. Referitor la Goga, Aurel Gurghianu mai spune că acesta împrăștie peste noi o mare lumină, pe care o căpătăm odată cu luminile celorlalți aștri ai literaturii, în vecinătatea cărora stă, străjuind pământul și apele țării. Criticul literar Eugen Simion îl numește pe Nicolae Labiș „buduganul unei generații" pentru că reîntoarce poezia la rosturile ei, într-o perioadă în care o resuscitare a valorilor literare era destul de anevoioasă. Alături de Labiș, își construiesc o identitate lirică precisă, ulterior, poeți cu un talent energic în ale condeiului printre care se numără A.E. Baconsky, Ion Horea, Gheorghe Tomozei și Aurel Gurghianu.

[2] Ioan Nistor, *Poezia cotidianului,* Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014 p.8
[3] Marin Sorescu, *Ușor cu pianul pe scări,* Editura Cartea Românească, București, 1985, p.65
[4] Aurel Gurghianu, *Anotimpurile cetății,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p.129

BDD-A22043 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:34 UTC)

Există chiar şi dovezi în deceniul al şaselea din domeniului romanescului referitoare la faptul că atunci când talentul este puternic, opera triumfă. Printre aceste dovezi clare de talent neatins de influenţele politice sau etnic-morale ale acelor vremuri se numără romanul *Moromeţii* (1955; 1967) a lui Marin Preda sau *Cronică de familie* (1956), *Groapa* (1957). Aceste creaţii de excepţie ne dovedesc faptul că nici acestui interval de timp nu i se poate atribui eticheta de holocaust al literaturii.

Tot în această perioadă a proletcultismului, mari scriitori cum ar fi Tudor Aghezi, Camil Petrescu, Lucian Blaga sunt puşi pe linie moartă, absentând din publicaţii şi din lumea literară un important număr de ani, motiv pentru care unii dintre ei iau calea exilului. Alţi sciitori, nu în număr foarte mic, se supun noilor reguli care constau din ideologizarea noilor criterii de promovare a proletcultismului. Criticul literar Ion Simuţ nu face o mare deosebire între proletcultism şi realism socialist: *„ - ce mi-i unul, ce mi-i celălalt! - dar trebuie să explic mai pe îndelete de ce. Proletcultismul anilor 1948-1950 de la noi nu avea nimic de a face cu proletcultismul iniţial moscovit, al anilor 1918-1920, în sensul originar de artă avangardistă, rupând cu orice tradiţie, adoptând viziunea şi stilul proletar la modul insurgent-anarhic, ignorând orice disciplină şi ideologie de partid. Proletcultismul de la noi avea înţelesul remaniat, adaptat, cuminţit, de cultură proletară, partinică şi patriotică, reprezentând ideologia unei clase care a săvârşit victorioasă revoluţia antiburgheză."* [5]

Este bineştiut faptul că propaganda idealurilor comuniste constituia principala armă, a sistemului de tristă amintire, iar principalul scop era anihilarea voinţei maselor şi redresarea lor într-o direcţie bine stabilită în strategii fundamentale fixate la congrese care se materializau prin planuri şi programe impuse mai ales în zona revuistică de atunci. Pentru ca ideologia partidului să fie cât mai bine promovată, strategia de marketing, am zice azi, era de rezervare a unui anumit număr de pagini, obligatoriu, dintr-o revistă, în care propaganda comunistă putea fi ridicată la demnitatea dorită de Putere. În restul paginilor, ideologia partidului era introdusă prin şabloane, pentru obţinerea bunului de tipar. Cu cât problemele la nivelul ţării deveneau mai acute, cum ar fi criza energetică, exportul excesiv sau diminuarea producţiilor uzinelor, cu atât numărul de pagini rezervate propagandei proletcultiste era mai mare. Revistele literare au apărut atât atunci cât şi dintotdeauna într-un cadru social concret. În perioada proletcultistă, fiecare număr era supus unui eveniment important cum ar fi Congresul sau aniversarea Zilei Republicii, aniversarea PCR, vizitele tovarăşului Ceauşescu în ţară şi în străinătate precum şi reuşitele acestor peregrinări diplomatice în interesul republicii, adică evenimente care se doreau scoase în evidenţă cu scopul de manipulare a maselor.

Departe de celebrele Cabinete unu şi doi şi mai puţin presate de ideologii erau revistele ardelene *Steaua, Vatra* şi *Echinox.* Teoretic, în aceste redacţii laţul din jurul libertăţii de exprimare nu era atât de strâns şi îşi puteau desfăşura activitatea mult mai lejer decât în alte redacţii mai aproape de Capitală. Documentele existente în Arhivele României, la fondul Comitetului de Presă şi Tipărituri dezvăluie controlul atent, lecturile succesive ale materialelor care urmau să apară în reviste, apar anulări, interziceri, sau amânări ale unor texte nepliate peste ideologia vremii. Acest Comitet de Presă şi Tipărituri a fost creat după modelul sovietic iar principala activitate a acestuia o constituia controlul a tot ce însemna publicare de texte, aici fiind inclusă atât revuistica, cu cea mai mare răspândire, cât şi alte tipărituri de orice fel. Prin urmare, în interiorul structurii acestui Comitet existau mai multe departamente, bineînţeles şi un departament pentru literatură, numit Direcţia Literatură, printre altele. Din cataloagele şi dosarele păstrate în Arhivele statului reiese concret linia trasată de Partid şi ideologiile care trebuiau promovate obligatoriu de fiecare publicaţie. Notele rămase şi arhivate sunt dovada clară a celei mai cenzurate perioade culturale din istoria României.

[5] Ion Simuţ în *România literară* nr. 31/ 08.08.2008-15.08.2008 p.16

BDD-A22043 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:34 UTC)

Dar totuși, cine interzicea publicarea articolelor în reviste? ne-am putea întreba retoric. Răspunsul îl găsim în aceleași Arhive ale statului din care am concluzionat următoarele: existau în fiecare județ al țării așa-numiții „lectori" , angajați ai Comitetului de Presă și Tipărituri care aveau dificila sarcină de a spiona redacțiile publicațiilor vremii și de a întocmi procese-verbale despre tot ce urma să apară în presa scrisă. Raportul „lectorilor" era înaintat spre Comitetul județean PCR care decidea, în funcție de referințele din procesele-verbale, dacă un articol apare sau nu în presă.

Un exemplu concludent în acest sens este „denunțarea" tânărului scriitor Bucur Țincu, intrat în vizorul „lectorilor" din cauza faptului că la rubrica *Cronica ideilor* din revista *Steaua* nr. 47/1968 era inclus un articol despre *Eseurile lui Emil Cioran.* Articolul lui Bucur Țincu era considerat agitator și neconform cu ideologiile promovate la vremea respectivă, iar concluzia Comitetului județean PCR a fost de a interzice publicarea articolului: „(...) *scrie într-o limbă pe care civilizaţii o ignoră sau o disprețuiesc. În ultima parte a articolului autorul explica ideile greşite cuprinse în cartea lui Cioran „La tentation d'exister", scrisă acum 10 ani, prin aceea că fiind izolat timp îndelungat de ţara noastră nu a cunoscut realităţile româneşti. Referindu-se la lucrarea lui Cioran Schimbarea la faţă a României scrisă în 1934, autorul afirma: Dacă Cioran ar cunoşte România de astăzi ar constata că schimbarea la faţă preeconizată de el în mod real, ca destin colectiv se poate realiza doar în socialism.*[6] Astfel de denunțuri au fost din păcate în toate marile orașe în care exista activitate culturală, la nivelul țării. Creațiile literare nu puteau exista fără menționarea *partidului* căruia îi erau atribuite în mod obligatoriu adjective superlative de tipul „atotștiutor", „omniprezent", „revelația".

Nici scriitorul Aurel Gurghianu nu a fost ocolit de procesele-verbale ale cenzorilor dar creațiile acestuia nu însemnau amenințări la adresa proletcultului, prin urmare, recenziile creațiilor sale au o notă de indiferență din partea „lectorilor": *A. Gurghianu a publicat de pildă o poezie intitulată „7 Decembrie", în care e vorba că la această dată poetul s-a despărţit de iubita lui, la care se mai gândeşte şi astăzi cu regret. Azi, când întregul popor este în lupta pentru îndeplinirea celui de al II-lea cincinal, poetul vorbeşte despre problemele lui mărunte"*[7].

Într-o antologie de versuri, îngrijită de Aurel Rău și Adrian Popescu, publicată în 2004 putem fi martorii unor nostalgii referitoare la revista *Steaua* din perioada proletcultistă: „*Ce-a fost Steaua, nu se mai văzuse. Ca la începuturile „Gândirii" din 1921, spre Cluj se revarsă iar energii de peste munți,ajunse acum la apogeu"*[8]. În aceeași carte sunt enumerați scriitorii numiți „voci" care migrau spre Ardeal, componenții unei generații literare pe care am putea-o numi șaizecistă adică acei scriitori cărora nodul cravatei proletcultismului nu le era foarte strâns în jurul gâtului și care își puteau exprima liber sentimentele sau gândurile, cu ajutorul peniței, în redacția revistei *Steaua.* Printre aceștia se află: Al. Phillipide, Mihai Beniuc, Andrei Condrescu, Marius Robescu, Francis Păcurariu, Cezar Ivănescu, Leonid Dimov, Florin Mugur, Simion Stolnicu, Florența Albu, Gellu Naum, Gheorghe Grigurucu, Ion Mircea, Vasile Igna, Ion Horea, Mircea Cărtărescu, Geo Bogza, Ileana Mălăncioiu, Virgil Carianopol, Doina Sălăjan etc.[9] Cert este că *Steaua* relansează în anii 60 câțiva scriitori interbelici neagreeați de regim, cum ar fi Adrian Maniu, Vasile Voiculescu, Ion Vinea sau Lucian Blaga, cel propus, cam în aceeași perioadă la privațiuni sociale. Dintr-un capitol al memoriilor profesorului Dumitru Micu, publicat în revista *Arc* din 1996, am aflat că revista clujeană *Steaua* a produs nemulțumire încă din primele sale apariții, chiar de pe vremea când

[6] 3 Notă la „Steaua", Nr.4/1968, Arhivele Naţionale ale României, fond Comitetul pentru presă şi Tipărituri, Dosar Nr.89/1968;
[7] Arh.St.Bucureşti, CC al PCR.Cancelarie, dos.40/1956, f.71-72.p. 101.
[8] Aurel Rău și Adrian Popescu, *Cântecul Stelelor, versuri, Steaua 50* Editura Limes, Cluj-Napoca, 2004, p.6
[9] idem

BDD-A22043 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:34 UTC)

se numea *Almanahul literar*. Aceste insatisfacţii erau semnalate de presa bucureşteană care o denunța că este ,,bântuită de filosofia lui Blaga"că publică scrieri necompatibile cu noul climat din literatură, practicând astfel un obiectivism ,,nesănătos" .[10]

În redacția revistei *Steaua* nu este implicate nicio teorie a geografismului literar ci este vorba despre o altă teorie mult mai autentică și anume realitatea. O realitate a valorilor care aspiră, care se nasc și cresc de jos în sus, fără să țină seama de forme de relief sau de împărțiri administrativ-teritoriale mai noi sau de pe vremurile lui Litovoi sau Dobrotiță și care au doar o singură pretenție: starea firească a lucrurilor, stare care exista în intervalul interbelic și care nu putea fi uitată în anii dictaturii.[11]

BIBLIOGRAFIE

1. Negrici, Eugen, "*Iluziile literaturii române*", Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2008
2. Negrici, Eugen, "*Introducere în poezia contemporană*", Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1985
3. Negrici, Eugen, "*Literatura română sub comunism",* Editura Fundaţiei PRO, Bucureşti, 2003
4. Negrici, Eugen, "*Figura spiritului creator*", Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1978
5. Selejan, Ana, *Trădarea intelectualilor*, Editura Transpres, Sibiu,1992
6. Simion, Eugen, "*Scriitori români de azi*", I, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1978
7. Simion, Eugen, Rogalski Florina, Grigor Andrei, "*Analize şi sinteze literare*", Editura Corint, Bucureşti, 2006

[10] Eugen Negrici, *Literatura română sub Comunism,* Editura Polirom, București, 2010, p.186
[11] Ioan Nistor, *Aurel Gurghianu – poezia cotidianului,* Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014, p.7

BDD-A22043 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:34 UTC)